

Johannes Montsche (1734 – 1799)¹

Arinda van der Does

In het artikel uit 1995 over Johannes Montsche van Martin van den Broeke wordt een, niet gevonden, maar wel beschreven ontwerp voor de aanleg van Toornvliet, Middelburg, van de, tot nu onbekende, tuinarchitect Johannes Montsche beknopt besproken. Daarnaast geeft Van den Broeke enkele biografische gegevens over Montsche. Van den Broeke sluit af met de vraag wie van de lezers iets te melden heeft over mogelijke andere aanleggen van Montsche. En ja, er is een ontwerp voor een aanleg van deze tuinarchitect bekend. Dit ontwerp wordt in deze bijdrage besproken, maar eerst zullen de biografische gegevens over Montsche worden aangevuld.

Meer biografische gegevens

Johannes Montsche werd in 1734, in Amsterdam, als derde kind (van in totaal vijf kinderen²) van Frederik Montsche en Clara Wieler geboren.³ In 1765 huwde hij Aaltje (van) Londe(n).⁴ In het jaar waarin Johannes trouwde, was hij werkzaam als hovenier aan de Plantage in Amsterdam.⁵ Uit dit huwelijk werden drie dochters geboren: Maria die op 20 augustus 1769 werd gedoopt,⁶ Clara die op 25 november 1770 werd gedoopt⁷ en Anthonia die op 26 januari 1774 werd gedoopt.⁸

In het Noord-Hollands Archief bevindt zich een kaart van een *Boerehofstede toebehoorende aan Meufvrouw Hardwijk en geleegeen onder de Gerechte van Ouwderkerk*, op de kaart staat, onder andere, *In de Maant Julij heb ik Ondergeschreven Liefhebber der Geometrie gemeten, gecarteerd en berekent (...): Joh^s Montsche*.⁹ Hieruit blijkt dat Montsche in 1778 in ieder geval werkzaam was als landmeter.

In september 1780 wordt in een advertentie in de *Amsterdamsche courant* gevraagd naar: *Een Persoon, 30 à 40 Jaaren oud, het Aankweken, Snoeijen en behandelen van WILD-PLANTZOEN wel verstaande, genegen zynde zig ten dien einde in een vaste dienst te verbinden; adresseeren zig by den Heer*

*VERKERK, Yzerkooper te Utrecht, of by den Heer MONTSCHEE, in de Plantagie, te Amsterdam.*¹⁰ Het lijkt erop dat Montsche zich bezig hield met het kweken van gewassen en een extra stel handen nodig had, helemaal zeker is dit uiteraard niet, althans niet door deze advertentie, hij kan ook als contactpersoon opgetreden zijn.

In 1795 (zestien jaar later, Johannes is inmiddels verhuisd naar het adres: *Nieuwezijds Agterburgwal by de Witte Molen*¹¹) adverteert Montsche met een verzameling gewassen, die hij te koop aanbiedt:

*Op Maandag, den eersten Juny, 1795, 's morgens ten 11 uuren, zal op de Bloemmarkt voor de Weessluis verkogt worden: Een Verzameling van FRUITEN, overblyvende Kaapse en andere KAS-GEWASSEN, waaronder diverse soorten van Proteas A[n/u]cuba, Japonica, Kaapse Geelhoutboom, Cypres en Ceder, enz. De Catalogus is te bekomen by Joh. Chr. Maltz, op de Bloemmarkt, in de vanouds vermaarde Zaadwinkel, en by J. Montsche, op de Nz. Agterburgwal, by de witte Moolen, te Amsterdam. Brieven franco.*¹² Ook hier is niet met zekerheid te zeggen of hij als 'handelaar' fungeert of deze planten zelf kweekt.

Feit is dat de firma *Joh.^s Montsche en Comp.* in 'het groen' werkzaam was; blijkens een advertentie (zie afb. 1) in de *Amsterdamse courant: Alzo de Affaire, onder de Firma van JOHs. MONTCHE' en COMP., met ultimo December 1795, is komen op te houden (...)* FRANS ROETERS, Mr. Hovenier, woonende in de Plantagie, in de Kerklaan, die de Affaire gedaan hebbende op den Naam van MONTCHE' en COMP., dezelve continueert onder zyn eigen Naam.

Heeft Montsche zijn kwekerij/tuin in de Plantage steeds aangehouden, maar uitbesteed? Zo lijkt het wel, het werk werd kennelijk waargenomen door Frans Roeters.

Op deze advertentie volgt een advertentie afkomstig van Roeters, waarin hij *zich recommandeert in de gunst van allen by de voorige Firma [Montsche en Comp.] bediende Kalanten, en verders by Eigenaaren van Tuinen &c., in het waarneemen derzelven, als ook in het aanleggen van nieuwe Werken.*¹³

Alzo de Affaire, onder de Firma van JOHs. MONTCHE' en COMP., met ultimo December 1795, is komen op te houden; zo gelieve een ieder die van dezelve iets te pretendeeren heeft, daarvan opgaave te doen: En word verder een ieder die aan dezelve Firma Penningen verschuldigd zyn, verzogt, de betaaling te doen aan JOHs. MONTCHE', op de Nieuwezyds Agterburgwal by de Witte Molen, te Amsterdam.

FRANS ROETERS, Mr. Hovenier, woonende in de Plantagie, in de Kerklaan, tot den eerften deezer Maand die Affaire gedaan hebbende op den Naam van MONTCHE' en COMP., continueert dezelve voortaan op zyn eigen Naam, en recomman-deerd zich in de guast van allen by de voorige Firma bediende Kalanten, en verders by Eigenaaren van Tuinen &c., in het waarneemen derzelven, als ook in het aanleggen van nieuwe Werken.

Afb.1. De advertentie waarin het beëindigen van de firma Montsche, medio december 1795, wordt aangekondigd.

De firma van Montsche en compagnon deed kennelijk het beheer, de aanleg, maar blijkens de gegevens over Toornvliet en de in deze bijdrage besproken ontwerp-tekening, ook het ontwerp van tuinen. Wellicht is Montsche pas gaan ontwerpen nadat hij zijn firma van de hand heeft gedaan. Als landmeter was hij reeds eerder werkzaam, zoals hierboven is beschreven.

Nadat de firma *Montsche en Comp.* was beëindigd, (Montsche was toen bijna 62) was Montsche in elk geval nog steeds werkzaam in 'het groen', want op 18 juni 1796 verschijnt wederom een advertentie in de *Amsterdamsche courant*:

Op Maandag den 27 Juny, zal op de Bloemmarkt voor de weessluis te Amsterdam, ten Huize van J.C. MALTZ ten elf uren verkogt worden: een Party extra fraaije In- en Uitlandsche GEWASSEN: bestaande in Oranje- en Lauwrier-Boomen, Caapsche en andere Gewassen; alsmede eenige Goud- en Zilver-Visschen. De Notitien zyn te bekomen by bovengemelden en by JOH. MONTSCHE, op de N.Z. Agter-Burgwal by de Witte Molen en by C. SPRUYT, te Utrecht. De Brieven franco.

Deze advertentie werd ook in de *Oprechte Haarlemse courant* van 25 juni 1796 geplaatst.

Maar kun je hieruit concluderen dat Montsche zich met het kweken van gewassen bezighield, of fungeert hij als handelaar/makelaar? Zijn zakenpartner(?) Maltz heeft, blijkens meerdere advertenties in verschillende dagbladen uit het eind van de achttiende eeuw, een zaadhandel in Amsterdam, maar verkoopt bijvoorbeeld ook de dieren uit menagerieën uit nalatenschappen van buitenplaats- of landgoedeigenaren.

De ontwerptekening

In het huisarchief van Huis Ruurlo, Ruurlo, bevindt zich een niet gedateerde, gesigioneerde ontwerptekening van Joh.^s Montsche.¹⁴ De, door het archief gegeven, titel van de tekening is: *Ontwerp van de tuinen van Ruurlo*.

Op de tekening (zie afb. 2) is een zeer grillig gevormde vijverpartij, als een kikkervisje, die verder loopt in een minder grillig gevormd water, te zien. Over het water zijn drie bruggen gesitueerd. Langs het water zijn graspartijen met daarin naald- en loofbomen voorzien van schaduw. Ook is een grillig padenstelsel getekend, boven in de tekening lopen twee van deze paden dood. In totaal zijn er zes zit(?)gelegenheden afgebeeld. Langs enkele paden tekent Montsche een lichtgrijs ingekleurde 'rand' met daarin donkergrijze 'krulletjes' of 'varkensstaartjes' en stippen. Verder zijn grote vlakken ingevuld met grijze 'paraafjes'. Het is niet precies duidelijk wat de krulletjes, stippen en paraafjes precies moeten verbeelden, maar de eersten zullen waarschijnlijk heesters en de laatsten zullen mogelijk hakhout voorstellen. In het midden van de tekening is een element ingetekend, tussen de oevers van de waterpartij, dat waarschijnlijk geen brug moet verbeelden, maar het meest doet denken aan een rotspartij of waterval (zie afb. 3). Dit is het enige deel waarbij treurvormbomen zijn afgebeeld, bovendien kijken maar liefst drie (zit?)gelegenheden op dit punt uit. Opvallend is het volledig ontbreken van een (hoofd)gebouw en de 'perfect' rechthoekige vorm van het afgebeelde perceel. Het perceel lijkt een uitsnede van een grotere aanleg; de paden en de waterpartij lopen door buiten de tekening. Het valt op dat het 'zwaartepunt' van de aanleg aan de bovenzijde ligt.

De maatvoering en de grootte van het perceel

De schaalstok aan de onderzijde van de ontwerptekening geeft een maat van 22 Rijnlandse roeden. Er van uitgaande dat een roede circa 3,76 meter is, zou het smalle deel van de aanleg grofweg 82,7 meter breed zijn, de lengte is circa 33 roede, en zou daarmee circa 124 meter zijn. Het afgebeelde perceel heeft dan een oppervlakte van circa 10.254 m².

Datering en uitvoering

Is dit inderdaad een (deel)ontwerp voor de tuin van Huis Ruurlo? En indien ja, is dit ontwerp uitgevoerd en welk deel van de tuin is afgebeeld? En op grond waarvan wordt de titel *Ontwerp van de tuinen van Ruurlo* gegeven?

De tekening is niet gedateerd, maar moet, gezien de geboorte- en overlijdensdatum van Montsche, tweede helft achttiende-eeuws zijn. Huis Ruurlo was toen in het bezit van Jacob Derk Carel van Heeckeren (Zutphen, 1730 - Zutphen, 1795¹⁵), hij bezat het goed vanaf 1768, na diens overlijden in 1795 kwam het bezit in handen van zijn zoon Willem H.A.C. van Heeckeren (Den Haag, 1774 – Ruurlo, 1847¹⁶). Beknopt onderzoek in het archief van het Huis Ruurlo heeft helaas geen nadere informatie hieromtrent opgeleverd. Kaartmateriaal van het eind van de achttiende eeuw en van kort na 1800 geeft geen dergelijke aanleg weer. Het is niet waarschijnlijk dat zoon Willem H.A.C. van Heeckeren het ontwerp heeft laten vervaardigen; in de periode dat Montsche de tekening vervaardigd kan hebben, wijdde Willem zich nog aan zijn militaire carrière. Als hij in 1800 in het huwelijk treedt met Geertruida S.A. van Pabst (Amsterdam, 1774 – Ruurlo, 1866) worden al spoedig hierna ontwerpen voor zowel huis Bingerden, Angerlo, als voor huis Ruurlo door J.P. Posth vervaardigd.¹⁷ Het lijkt waarschijnlijker dat Jacob D.C. van Heeckeren een deel van de aanleg wilde laten omvormen in landschappelijke stijl, mogelijk na zijn huwelijk met Johanna Juliana van Wassenauer-Starrenburg (‘s Gravenhage, 1739 – Ruurlo, 1811¹⁸) op 1 november 1771.¹⁹

Er bestaat natuurlijk een mogelijkheid dat dit ontwerp voor een andere aanleg van de Van Heeckerens, of een verwante familie, is gemaakt en in het archief Huis Ruurlo is beland.²⁰ Misschien brengt deze bijdrage andere onderzoekers op een idee en kan een link worden gelegd met een andere aanleg?

Afb.3. Detail van de tekening met daarop, waarschijnlijk, een waterval of rotspartij. Bewerking: auteur.

Conclusie

De hier besproken ontwerp-tekening is van Johannes Montsche, hij hield zich bezig met het ontwerpen van tuinen, maar was kennelijk, al dan niet

gelijktijdig, als hovenier, landmeter, handelaar en/of kweker werkzaam.

Tot nu toe zijn twee tuinaanleggen bekend waaraan hij zijn medewerking heeft verleend of het ontwerp gemaakt, te weten:

Toornvliet, Middelburg (1797/98) en de hier besproken tekening, zonder datering, *Ontwerp voor de tuinen van Huis Ruurlo*.

Noten

¹ Martin van den Broeke, Johannes Montsché, een onbekende tuinarchitect, *Cascade bulletin voor tuinhistorie*, jrg. 4-1/2 (1995), p. 67 – 68.

² Stadsarchief Amsterdam, Archief van de Burgerlijke Stand: doopregisters voor 1811, Johannes' broers en zusters zijn: Hendrik (gedoopt: 11 oktober 1730) Anna Margreta (gedoopt: 20 mei 1732), Frederik (gedoopt: 26 februari 1736) en Clara (gedoopt: 17 juni 1742).

³ Stadsarchief Amsterdam, Archief van de Burgerlijke Stand: doopregisters voor 1811: NL-SAA-24029449, 217, p. 74 (folio 48v) nr.2. Clara Wieller (Wielder wordt ook geschreven, haar voornaam ook wel met 'K'), vader wordt ook wel Fredrik, zonder tweede 'e' geschreven.

⁴ Aaltje is een dochter van Augustinus (van) Londe(n) en (?), haar naam wordt op verschillende wijzen geschreven.

⁵ Van den Broeke, 1995, noot 1.

⁶ Stadsarchief Amsterdam, Archief van de Burgerlijke Stand: doopregisters voor 1811: NL-SAA-23866989, 252, p. 138 (folio 85v) nr. 4.

⁷ Stadsarchief Amsterdam, Archief van de Burgerlijke Stand: doopregisters voor 1811: NL-SAA-23871554, 253, p. 47 (folio 27v) nr. 2.

⁸ Stadsarchief Amsterdam, Archief van de Burgerlijke Stand: doopregisters voor 1811: NL-SAA-23869600, 257, p. 2 (folio 1v) nr. 1.

⁹ Noord-Hollands Archief, beeldbank fotonummer: 1982, in te zien via:

http://ranh.picturadp.nl/index.php?option=com_memorixbeeld&view=record&Itemid=2&id=f83a3e6-fb8e-11df-9e4d-523bc2e286e2. De kaart is gesigineerd: *Joh⁸ Montsche* en gedateerd: juli 1778; met dank aan Jan Holwerda. Montsche signeert de tekening zonder accent aigu, in verschillende akten wordt zijn naam zonder accent geschreven, daarom is in deze bijdrage voor deze (zijn eigen) schrijfwijze gekozen.

¹⁰ *Amsterdamsche courant*, 2 september 1780, p. 1; met dank aan Jan Holwerda.

¹¹ Stadsarchief Amsterdam, Transportakten voor 1811, NL-SAA-21708449, op 19 oktober 1786 koopt Johannes van de erven *Giertje Stam, weduwe van Casper Noorink, een huis en erf, tussen Raadhuisstraat (Huiszittensteeg) en Paleisstraat (Korte Gasthuismolensteeg) het derde huis bezuiden logement de Witten Molen* In de akte is het adres: *Nieuwezijds Achterburgwal (WZ)*.

¹² *Haarlemsche Courant* 19 mei 1795

¹³ *Amsterdamse courant*, 7 januari 1796, p. 2; met dank aan Jan Holwerda.

¹⁴ Gelders Archief (GA), archief Huis Ruurlo, toegangsnummer: 0894, inventarisnummer: 1219, *Ontwerp van de tuinen van Ruurlo, schaal circa 1:2200, 18 x 32 cm op blad 23 x 40 cm*, De tekening is voorzien van een schaalstok in *Rijnlandsche roeden*.

¹⁵ <http://www.rijckhey.nl>

¹⁶ <http://www.genealogiedezeeuw.nl>, genealogie Van Heeckeren

¹⁷ GA, Archief Huis Ruurlo, toegangsnummer: 0894, inventarisnummer: 1221, *Plan van Aanleg om het huis te Ruurlo, waarschijnlijk van den Architect Post [sic], in 1801* en GA, Archief Huis Ruurlo, toegangsnummer: 0894, inventarisnummer: 1227, *Lijst van perioden die tuinarchitect J.P. Posth in de jaren 1801-1803 aan de tuinen van Ruurlo, Bingerden en Kell heeft gewerkt, 1803*.

¹⁸ <http://www.genealogieonline.nl/west-europese adel>

¹⁹ GA, Burgerlijke stand, huwelijken Ruurlo, toegangsnummer: 0176, inv.nr. : 1407, 1 november 1771.

²⁰ Uiteraard heeft auteur daarnaar al enig onderzoek verricht, tot nu toe nog zonder concrete resultaten.